

Ryszard KLAMUT*
Politechnika Rzeszowska

SKALA POSTAW ŻYCIOWYCH (LIFE ATTITUDE PROFILE – REVISED) JAKO METODA BADAŃ MIĘDZYKULTUROWYCH

Prezentowany artykuł przedstawia charakterystykę skali Life Attitude Profile – Revised (LAP-R) w perspektywie jej adaptacji kulturowej do warunków polskich. Jest to metoda psychologiczna, powstała w nurcie psychologii egzystencjalnej. Bada doświadczenie sensu życia jako wielowymiarowej struktury złożonej z podstawowych odniesień do siebie, życia i świata. Artykuł prezentuje zastosowaną procedurę adaptacji oraz charakterystyki ukazujące równoważność obu wersji (polskiej i kanadyjskiej). Równoważność obu wersji daje podstawy do stosowania prezentowanej skali w badaniach międzykulturowych.

1. WPROWADZENIE

Powstanie nowego kierunku dydaktycznego na Politechnice Rzeszowskiej (europeistyka) wiąże się z potrzebą wzmocnienia aktywności naukowej w nowej perspektywie badawczej. Istotne znaczenie ma przyjęcie właściwej, optymalnej z punktu widzenia przedmiotu badań metodologii oraz warsztatu badawczego. Perspektywą właściwą dla prowadzenia badań psychologicznych w ramach kierunku europeistyka jest psychologia międzykulturowa. Zajmuje się ona badaniami podobieństwa i różnic w zachowaniu i sposobach odnoszenia się do rzeczywistości pomiędzy osobami należącymi do różnych kultur¹. W naukach empirycznych podstawowe znaczenie ma również stosowanie odpowiednio przygotowanych i sprawdzonych metod badawczych. Niezbędne są narzędzia spełniające określone wymagania psychometryczne, zwłaszcza w zakresie porównań międzykulturowych. Takie parametry spełnia Skala Postaw Życiowych – The Life Attitude Profile – Revised (LAP-R) autorstwa Gary Requera², w polskiej adaptacji opracowywanej przez Klamutę³.

---

* Dr Ryszard KLAMUT, Zakład Nauk Humanistycznych, Wydział Zarządzania i Marketingu, Politechnika Rzeszowska.

¹ D. Matsumoto, L. Juang, *Psychologia międzykulturowa*, GWP, Gdańsk 2007, s. 17-18.

² G.T. Reker, *Life Attitude Profile – Revised (LAP-R). Manual*, Students Psychologists Press, Peterborough, Ontario 1992.

³ R. Klamut, *Skala Postaw Życiowych - polska adaptacja skali Life Attitude Profile – Revised G. T. Requera* (2009, w druku).

2. ADAPTACJA KULTUROWA TESTÓW PSYCHOLOGICZNYCH – ZASADY I WYMAGANIA

Metody stosowane w badaniach empirycznych muszą charakteryzować się określonymi właściwościami przedstawionymi w *Standardach dla testów stosowanych w psychologii i pedagogice*⁴, opisanymi w bardziej szczegółowy sposób w literaturze psychologicznej dotyczącej problematyki pomiaru⁵. W pracach dotyczących problematyki pomiaru w psychologii opisana jest również procedura kulturowej adaptacji testów, niezbędna, by uzyskiwane wyniki w porównaniach międzykulturowych można było traktować jako wiarygodne i znaczące⁶.

By test mógł służyć badaniom międzykulturowym, musi zostać dokonana adaptacja kulturowa narzędzia. Jest ona niezbędna ze względu na znaczący wpływ kultury na wyniki w testach stosowanych w różnych obszarach językowych i kulturowych. Wiele badań wskazuje, że kultura jest istotnym czynnikiem modyfikującym rozumienie rzeczywistości przez człowieka⁷. Definiowana jest jako określony sposób myślenia, odczuwania i reagowania wspólny ludziom żyjącym w danym środowisku społecznym⁸. Opisową definicję kultury przedstawiają Matsumoto i Juang. Według nich kultura to „dynamiczny system reguł – jawnych i ukrytych, ustanawianych przez grupy i mających zapewnić im przetrwanie, dotyczących wartości, przekonań, norm i zachowań, podzielanych przez grupę, lecz w różnym stopniu uznawanych przez poszczególne jednostki w ramach grupy, przekazywanych z pokolenia na pokolenie, stosunkowo trwałych, lecz mogących się zmieniać z upływem czasu”⁹. Drwal traktuje kulturę jako zbiór wielu zmiennych wpływających na obserwowalne psychologiczne różnice międzygrupowe, których to zmiennych nie można jasno i jednoznacznie wyliczyć, jak np. język, narodowość, religia, poglądy społeczne i religijne, style wychowawcze, gęstość zaludnienia¹⁰. Dokładnie wskazać, z jakich elementów tworzony jest przekaz kulturowy, jest bardzo trudno, stąd przyjmuje się wpływ kultury jako wpływ jednej zmiennej złożonej.

Stosowane w psychologii normy opisujące funkcjonowanie człowieka są w dużej mierze uwarunkowane kulturowo, stąd są opracowywane odrębnie dla różnych grup płciowych, wiekowych czy kulturowych (np. narodowych). Również tworzone teorie psychologiczne są ograniczone kulturowo i służą opisowi funkcjonowania człowieka w określonych, podobnych warunkach środowiskowych¹¹.

⁴ AERA/APA/NCME, *Standardy dla testów stosowanych w psychologii i pedagogice*, GWP, Gdańsk 2007.

⁵ por. J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych*, WN PWN, Warszawa, 2004; J.P. Guilford, *Teoria testów psychologicznych*, [w:] J. Brzeziński (red.), *Trafność i rzetelność testów psychologicznych. Wybór tekstów*, GWP, Gdańsk 2005; E. Hornowska, *Testy psychologiczne. Teoria i praktyka*, WN Scholar, Warszawa 2007.

⁶ A. Jaworowska, T. Szustrowa, *Ogólne problemy kulturowej adaptacji testów*, [w:] Ciechanowicz A. (red.), *Kulturowa adaptacja testów*, PTP, Warszawa 1990; E. Hornowska, W. J. Paluchowski, *Kulturowa adaptacja testów psychologicznych*, [w:] red. J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych. Wybór tekstów*, PWN, Warszawa 2004; R. Ł. Drwal, *Problemy kulturowej adaptacji kwestionariuszy osobowości*, [w:] A. Ciechanowicz (red.) *Kulturowa adaptacja testów*, PTP, Warszawa 1990; Drwal R. Ł., *Adaptacja kwestionariuszy osobowości*, WN PWN, Warszawa 1995.

⁷ G. Hofstede, *Kultury i organizacje*, PWE, Warszawa 2000, s.12; Matsumoto D., Juang L., *Psychologia międzykulturowa...* op.cit., s. 18; E. Hornowska, W. J. Paluchowski, *Kulturowa adaptacja testów...*, op.cit., s. 45.

⁸ G. Hofstede, *Kultury i organizacje...*, op.cit., s. 17.

⁹ D. Matsumoto, L. Juang, *Psychologia międzykulturowa...*, op.cit., s. 26.

¹⁰ R. Ł. Drwal, *Problemy kulturowej adaptacji ...*, op.cit., s. 58.

¹¹ E. Hornowska, W. J. Paluchowski, *Kulturowa adaptacja testów...*, op.cit., s. 55.

Do przeprowadzania porównań międzykulturowych niezbędne są odpowiednio przystosowane narzędzia, a właściwie jedno narzędzie badające określony obszar w równorzędnych wersjach kulturowych. Adaptacja kulturowa rozumiana jest jako przystosowanie oryginalnej metody badawczej do określonej specyfiki lokalnej (odrębnych warunków kulturowych)¹². Adaptacja to nie tylko tłumaczenie na inny język, ale uwzględnienie w tworzeniu metody także aspektów podobieństwa i odrębności funkcjonowania różnych populacji, które mają stanowić obszar porównań¹³. Dzięki niej uzyskuje się pewność co do faktu, że osoby pochodzące z różnych kręgów kulturowych w taki sam sposób rozumieją zadanie do wykonania. Takie założenie jest niezbędne, by można było porównywać uzyskane wyniki i wyciągać prawdziwe wnioski dotyczące ujawniających się w badaniach różnic pomiędzy porównywanymi grupami (osobami).

W procedurze adaptacji kulturowej testów istotne znaczenie ma przyjęcie określonego kontekstu teoretycznego co do podobieństwa badanej zmiennej. Stosowane są dwa podejścia: *etic* i *emic*. Jedno podkreśla znaczenie elementów stałych, niezmiennych kulturowo w tworzeniu nowej wersji metody badawczej, drugi wskazuje na odrębność kulturową jako podstawową perspektywę, stąd przyjmuje się potrzebę tworzenia nowych itemów odpowiadających oryginalnym zadaniom testowym, lecz dostosowanym do uwarunkowań kultury, do której test jest adaptowany¹⁴.

Procedura adaptacji jest skomplikowana. Wyróżnia się pięć jej odmian – od opartej na najbardziej wiernym tłumaczeniu z oryginału transkrypcji, poprzez translację, trawestację, parafrazę do przynoszącej najmniej podobny do wersji oryginalnej efekt – rekonstrukcji¹⁵.

Hornowska, Paluchowski podają określony zestaw działań wykorzystywanych w procesie adaptacji kulturowej: analiza informacji leżących u podstaw decyzji o adaptacji, tłumaczenie i/lub inne formy dostosowania zadań, badanie równoważności wersji oraz walidację narzędzia. Wyróżnione działania zostały uszczegółowione w następującej procedurze¹⁶:

- a) analiza kontekstu teoretycznego i analiza źródła,
- b) tłumaczenie wprost ze źródła,
- c) przegląd i porównanie tłumaczeń wprost,
- d) uzgodniona i ujednolicona wersja robocza,
- e) tłumaczenia odwrotne,
- f) przegląd i porównanie tłumaczeń odwrotnych,
- g) uzgodniona i ujednolicona wersja docelowa,
- h) badania jakościowe i ilościowe,
- i) ostateczna wersja docelowa,
- j) analiza psychometryczna,
- k) upowszechnianie nowej wersji.

Tak szczegółowo przedstawiony plan postępowania może być stosowany raczej jako heurystyka, nie algorytm, ze względu na skomplikowaną rzeczywistość kulturowej adaptacji. Stanowi jednakże istotny punkt odniesienia w przeprowadzaniu adaptacji narzędzia badawczego.

¹² R. Ł. Drwał, *Problemy kulturowej adaptacji ...*, op.cit., s. 59.

¹³ R. Ł. Drwał, *Adaptacja kwestionariuszy...*, op.cit., s. 46.

¹⁴ J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych...*, op.cit.; E. Hornowska, W. J. Paluchowski, *Kulturowa adaptacja testów...*, op.cit., s. 180; A. Jaworowska, T. Szustrowa, *Ogólne problemy...*, op.cit., s. 36.

¹⁵ R. Ł. Drwał, *Problemy kulturowej adaptacji ...*, op.cit., s. 47.

¹⁶ E. Hornowska, W. J. Paluchowski, *Kulturowa adaptacja testów...*, op.cit., s. 67.

Wartość metody służącej do porównań międzykulturowych jest oceniana przez określenie poziomu równoważności odrębnych wersji – językowych i kulturowych. Równoważność określana jest jako stopień, w jakim adaptowana wersja testu odpowiada testowi oryginalnemu¹⁷. Opisuje więc stopień podobieństwa różnych wersji kulturowych narzędzia badawczego. Drwał zestawia różne rodzaje równoważności, grupując je w pięć kategorii¹⁸:

- a) równoważność fasadową,
- b) równoważność psychometryczną,
- c) równoważność funkcjonalną,
- d) równoważność tłumaczenia,
- e) równoważność rekonstrukcji.

Równoważność fasadowa odnosi się do podobieństwa ogólnych, formalnych aspektów wyglądu metody. Jest najmniej znaczącą kategorią równoważności z perspektywy wartości badawczej testu, chociaż istotną, bo wskazującą na zewnętrzne podobieństwo obu wersji. Składa się na nią forma graficzna testu (pytania, arkusz odpowiedzi), liczba i kolejność pytań, format pytań (twierdzenia, pytania, pary z wymuszonym wyborem), liczba i sformułowanie kategorii odpowiedzi, instrukcja i przykłady oraz obliczanie wyników (klucze, wzory, poprawki).

Równoważność psychometryczna dotyczy podobieństwa w zakresie charakterystyki psychometrycznej obu wersji, wskazując jednocześnie na wartość empiryczną metody. Określana jest przez zbadanie trafności i rzetelności, mocy dyskryminacyjnej pozycji testowych, interkorelacji pytań (wymiarów) i ich struktury czynnikowej, równości średnich wyników, wariancji (pytań, wymiarów) oraz korelacji między wersjami.

Równoważność funkcjonalna określa zgodność celów, do których został stworzony test oryginalny. W tym zakresie istotne obszary porównań odnoszą się do stwierdzenia, czy test mierzy tę samą zmienną, czy jest przydatny do tych samych celów oraz czy jest podatny lub odporny na działanie podobnych czynników zakłócających.

Równoważność tłumaczenia wskazuje na sposób i efekt tłumaczenia językowego twierdzeń z określeniem wielkości wpływu czynnika kulturowego. To stopień wierności tłumaczenia adaptowanej wersji.

Ostatni rodzaj równoważności – równoważność rekonstrukcji – związany jest z podobieństwem sposobu konstrukcji testu oryginalnego i adaptowanego. Odnosi się do powtórzenia etapów konstrukcji testu (pierwotna pula pytań, sposoby selekcji pytań), sposobów sprawdzania rzetelności i trafności, podobieństwa grup standaryzacyjnych i normalizacyjnych, zastosowanej procedury badań i rodzajów stworzonych norm¹⁹.

Przedstawione uwarunkowania problematyki tworzenia metod, mogących służyć dokonywaniu badań międzykulturowych, stanowią punkt odniesienia do prezentacji Skali Postaw Życiowych – polskiej wersji Life Attitude Profile – Revised – metody dającej możliwość prowadzenia porównań funkcjonowania Polaków z innymi grupami narodowymi w obszarze problematyki egzystencjalnej, a szczególnie problematyki sensu życia.

¹⁷ AERA/APA/NCME, *Standardy dla testów...*, op.cit., s. 166.

¹⁸ R. Ł. Drwał, *Adaptacja kwestionariuszy...*, op.cit., s. 49.

¹⁹ *Ibidem.*, s. 48; J. Brzeziński, E. Hornowska, *Adaptacja kulturowa testów psychologicznych*, [w:] J. Strelau, *Psychologia. Podręcznik akademicki*, GWP, Gdańsk 2003, s. 442.

3. SENS ŻYCIA JAKO PRZEDMIOT BADAŃ

Perspektywa poszukiwania sensu życia pojawiła się w myśli naukowej po drugiej wojnie światowej – w filozofii, a następnie w psychologii pojawił się nurt egzystencjalny²⁰. Podkreśla on znaczenie podstawowych odniesień człowieka do siebie i świata, które budują doświadczenie sensu własnego życia. Człowiek jest podmiotem własnego życia, który aktywnie może ustosunkować się do własnych doświadczeń życiowych i podejmuje świadomie i odpowiedzialnie decyzje dotyczące własnych działań. Jest zdolny do samorefleksji i podejmowania wolnych wyborów, a źródłem jego aktywności nastawionej na osiąganie sensu własnego życia jest wola sensu. Głównymi twórcami egzystencjalnej koncepcji funkcjonowania człowieka byli Boss, Binswanger, Frankl²¹. Teoria egzystencjalna rozwija się w wielu krajach cywilizacji zachodniej, jak np. w Austrii, Francji, Szwajcarii, Słowacji, na Litwie, w USA, Kanadzie, Polsce, również w Australii czy na Bliskim Wschodzie²². Na poziomie teoretycznym tworzy to wspólny kontekst rozważań egzystencjalnych dla całej cywilizacji Zachodu.

Perspektywa egzystencjalna zakładała z jednej strony opis teoretyczny (z założenia fenomenologiczny) zjawisk i doświadczeń egzystencjalnych, z drugiej natomiast aktywność terapeutyczną nastawioną na pomoc osobom przeżywającym problemy egzystencjalne. Z czasem pojawiła się również potrzeba prowadzenia badań i analiz empirycznych. Powstały różne metody, głównie oparte na samoopisie. Niektóre zostały przetłumaczone na język polski i są wykorzystywane w wewnątrzkułturowych badaniach porównawczych. Porównania międzykułturowe dotyczyły jedynie odniesienia polskich wyników do wyników zagranicznych²³ – normy amerykańskie stanowiły punkt odniesienia dla wyników w badaniach polskich. Nie opracowano bowiem dotąd polskiej adaptacji skali egzystencjalnej ani odpowiednich polskich norm. Istnieją również polskie metody badawcze w ramach nurtu egzystencjalnego, lecz one także nie dają możliwości prowadzenia badań międzykułturowych, nie posiadają bowiem wersji obcojęzycznych.

Dopiero LAP-R została opracowana w języku polskim z uwzględnieniem procedury adaptacji. Uzyskane parametry psychometryczne wskazują na zasadność stosowania polskiej wersji skali LAP-R jako odrębnej wersji językowej i kułturowej.

4. CHARAKTERYSTYKA SKALI LIFE ATTITUDE PROFILE – REVISED

Jak dotąd skala LAP-R jest najbardziej psychometrycznie dopracowaną metodą badającą problematykę sensu życia. Opierając się na założeniach teoretycznych i badaniach empirycznych, autor przedstawia doświadczenie sensu życia jako rzeczywistość złożoną

²⁰ C.S. Hall, G. Lindzey, *Teorie osobowości*, PWN, Warszawa 1990, s. 467; G. M. Kenyon, *Philosophical foundations of existential meaning*, [w:] G.T. Reker, K. Chamberlain (eds), *Exploring Existential Meaning. Optimizing human development across the life span*, Sage Publication, Thousand Oaks, London, New Delhi 2000, s. 33.

²¹ C.S. Hall, G. Lindzey, *Teorie osobowości...*, op.cit., s. 443; P.K. Oleś, *Wprowadzenie do psychologii*, WN Scholar, Warszawa 2003, s. 323.

²² V. E. Frankl, *Nieuświadomiony Bóg*, IW PAX, Warszawa 1978, s. 69-70; V.E. Frankl, *Homo patiens*, IW PAX, Warszawa 1984, s. 57-59.

²³ K. Popielski, *Testy egzystencjalne: metody badania frustracji egzystencjalnej i nerwicy noogennej*, [w:] *Człowiek – pytanie otwarte*, red. K. Popielski, RW KUL, Lublin 1987, s. 241.

i tworzy metodę wielowymiarową, a założone wymiary weryfikuje empirycznie, stosując analizę czynnikową²⁴.

Na poziomie teoretycznym Reker zakłada, że złożone doświadczenie sensu życia można opisać, uwzględniając trzy komponenty analogiczne do tych, które budują ludzkie odniesienia do rzeczywistości i siebie samego (postawy) – emocjonalny, poznawczy i motywacyjny²⁵. Przedmiotem sensu życia jest własne życie (ogólne odniesienie się człowieka do siebie i świata). W ramach tak definiowanego sensu życia Reker wyróżnia sześć bardziej podstawowych odniesień (postaw). To cel (celowość), spójność wewnętrzna (koherencja), akceptacja śmierci, pustka egzystencjalna, kontrola życia, poszukiwanie celów (nowych wyzwań)²⁶.

Skala Postaw Życiowych powstała jako Life Attitude Profile (LAP) w roku 1980²⁷, w 1992 roku została przeprowadzona jej rewizja i aktualnie funkcjonuje jako Life Attitude Profile-Revised (LAP-R)²⁸.

Ostateczna wersja skali LAP-R to efekt licznych udoskonaleń, opartych na uwzględnieniu założeń teoretycznych oraz statystycznych procedur (zastosowanie analizy czynnikowej). Pierwszeństwo w opracowaniu skali autor dał założeniom teoretycznym, co w pewnej mierze obniża wartości jej psychometrycznych parametrów.

Poszczególne wymiary scharakteryzowane zostały w następujący sposób:

1) cel (*Purpose* – PU) wskazuje na posiadanie celów życiowych oraz poczucie ukierunkowania własnego życia,

2) spójność wewnętrzna (*Coherence* – CO) określa posiadanie logicznego, zintegrowanego rozumienia siebie, innych i ludzkiego życia. Wskazuje na poczucie porządku i własnej tożsamości,

3) kontrola życia (*Life Control* – LC)²⁹ wskazuje na spostrzeganie wolności do podejmowania wszelkich wyborów życiowych, podejmowania osobowej odpowiedzialności oraz wewnętrznej kontroli zdarzeń życiowych,

4) akceptacja śmierci (*Death Acceptance* – DA) opisuje brak lęku wobec śmierci i akceptację śmierci jako naturalnego aspektu życia,

5) pustka egzystencjalna (*Existential Vacuum* – EV) określa niedostatek sensu w życiu, brak celów, brak ukierunkowania w życiu, nudę, apatię, odczuwanie obojętności. To operacyjny wskaźnik sfrustrowanej franklowskiej „woli sensu”³⁰,

6) poszukiwanie celów (*Goal Seeking* – GS) określa pragnienie wyjścia z rutyny życia, poszukiwania nowych i zróżnicowanych doświadczeń, podejmowania nowych wyzwań. Określa brak akceptacji aktualnego stanu w życiu.

²⁴ G.T. Reker, J.B. Cousins, *Factor structure, construct validity and reliability of the Seeking of Noetic Goals (SONG) and the Purpose-in-Life (PIL) tests*, „Journal of Clinical Psychology”, 35, 1979, s. 88; Reker G.T., *Life Attitude Profile – Revised (LAP-R). Manual...*, *op.cit.*, s. 26.

²⁵ G.T. Reker, P.T.P. Wong, *Aging as an individual process: Toward a theory of personal meaning*, [w:] J.E. Birren, V.L. Bengtson (eds), *Emergent theories of aging*. Springer Publishing, New York 1988, s. 215.

²⁶ G.T. Reker, *Life Attitude Profile – Revised (LAP-R). Manual...* *op.cit.*

²⁷ G.T. Reker, E.J. Peacock, *The Life Attitude Profile (LAP): A multidimensional instrument for assessing attitudes toward life*, „Canadian Journal of Behavioural Science”, 13, 1981, s. 165.

²⁸ G.T. Reker, *Life Attitude Profile – Revised (LAP-R). Manual...*, *op.cit.*

²⁹ Wymiar ten określany jest również jako wybór/odpowiedzialność (Choice/Responsibleness) (Reker G.T., *Theoretical perspective, dimensions, and measurement of existential meaning*, [w:] G. T. Reker, K. Chamberlain (eds), *Exploring Existential Meaning. Optimizing human development across the life span*, Sage Publication, Thousand Oaks, London, New Delhi 2000, s. 48).

³⁰ V.E. Frankl, *Homo patiens*, *op.cit.*, s. 114.

Wymiary złożone to:

a) Wskaźnik osobowego sensu (*Personal Meaning Index* – PMI) – określony przez zsumowanie wyników uzyskanych w czynnikach cel i stałość wewnętrzna. Jest to skala potwierdzona empirycznie, określa ją pierwszy czynnik analizy czynnikowej:

$$\text{PMI} = \text{PU} + \text{CO}.$$

b) Wskaźnik równowagi postaw życiowych (*Life Attitude Balance Index*)³¹ – określony przez zsumowanie wyników uzyskanych w czynnikach cel, stałość wewnętrzna, kontrola życia i akceptacja śmierci przy odjęciu wyników uzyskanych w czynnikach pustka egzystencjalna i poszukiwanie celów. Jest ogólną miarą postaw względem życia, które biorą pod uwagę zarówno stopień, w jakim odkryte zostały, sens i cel w życiu oraz poziom motywacji do odnalezienia (określenia) celu i sensu:

$$\text{LABI} = \text{PU} + \text{CO} + \text{LC} + \text{DA} - (\text{EV} + \text{GS}).$$

Dalej przedstawiono informacje dotyczące polskiej wersji skali LAP-R (Skali Postaw Życiowych) w porównaniu z wynikami wersji oryginalnej, wskazujące na podobieństwo obu wersji w zakresie oceny ich równoważności.

5. OCENA RÓWNOWAŻNOŚCI WERSJI POLSKIEJ I KANADYJSKIEJ SKALI LAP-R

Charakterystyka równoważności przedstawiona zostanie na podstawie opisanych w pkt 4. kategorii, wskazujących na podobieństwo obu wersji skali LAP-R.

a) W zakresie podobieństwa wersji polskiej do oryginalnej, określonego jako równoważność fasadowa, przyjęto taką samą formę graficzną z analogiczną siedmiostopniową skalą odpowiedzi Likerta. Dostosowano jedynie skalę odpowiedzi do wersji liczbowej, gdyż taki jest aktualnie typowy sposób podawania kategorii odpowiedzi w polskich kwestionariuszach. Twierdzenia skali poprzedzone są analogiczną instrukcją podającą jako cel badania ustosunkowanie się do podanych opinii i odczuć, odnoszących się do siebie samego oraz życia w ogólności i wskazującą na sposób odpowiadania (wybór jednej z siedmiu odpowiedzi). Liczba i kolejność twierdzeń została zachowana. Tak samo w obu wersjach osoby badane mają za zadanie zaznaczyć jedną z odpowiedzi umieszczonych po prawej stronie treści przedstawianych twierdzeń. W wersji oryginalnej twierdzenia mieszczą się na dwóch obustronnie zapisanych kartkach A4, w wersji polskiej mieszczą się na dwóch stronach A4. Klucz odpowiedzi jest przeniesiony do wersji polskiej bez żadnych zmian.

b) W zakresie oceny równoważności psychometrycznej przeprowadzono analizy statystyczne, walidujące polską wersję skali oraz porównano polskie wyniki z oryginalnymi³². Oceniono podstawowe istotne parametry psychometryczne. Ocena rzetelności zosta-

³¹ Określany również jako *transcendencja egzystencjalna* (Existential Transcendence) (G.T. Reker, *Theoretical perspective, dimensions, and measurement of existential meaning*, [w:] G.T. Reker, K. Chamberlain (eds), *Exploring Existential Meaning. Optimizing human development across the life span*, Sage Publication, Thousand Oaks, London, New Delhi 2000, s. 48).

³² Bardziej szczegółowa prezentacja parametrów psychometrycznych Skali Postaw Życiowych zostanie przedstawiona w kolejnym artykule oraz w przygotowywanym podręczniku Skali (R. Klamut, *Charakterystyka psychometryczna Skali Postaw Życiowych – polskiej wersji skali LAP-R G. Reker*, 2009, w druku).

ła dokonana w zakresie zbadania zgodności wewnętrznej skali, stabilności bezwzględnej wymiarów oraz mocy dyskryminacyjnych poszczególnych twierdzeń.

Rzetelność w zakresie zgodności wewnętrznej skali³³ w wersji polskiej jest wysoka – równa lub wyższa od 0,70, co wskazuje na jednorodność twierdzeń w poszczególnych wymiarach. Współczynniki α -Cronbacha w wersji kanadyjskiej są jeszcze wyższe niż w polskiej (mieszczą się w granicach 0,79-0,91).

Stabilność bezwzględna badana była metodą *test-retest*³⁴. Otrzymane współczynniki rzetelności w zakresie niezmienności wyników w czasie mieszczą się w przedziale od umiarkowanych do wysokich i według standardów psychometrycznych są satysfakcjonujące. Większość z nich oscyluje w granicach od 0,80 do 0,84. Jedynie stabilność w wymiarach poszukiwanie celów i pustka egzystencjalna jest niższa i wynosi odpowiednio 0,76 i 0,68. Porównanie wyników uzyskanych w wersji polskiej i wyników kanadyjskich uwidacznia wyższy poziom stabilności bezwzględnej skali oryginalnej, jedynie w wymiarze akceptacja śmierci wyniki polskie są bardziej niezmiennie (współczynniki stabilności w wersji kanadyjskiej mieszczą się w granicach 0,77-0,90).

Sprawdzono również moc dyskryminacyjną twierdzeń polskiej wersji skali LAP-R. Wielkość współczynnika mocy dyskryminacyjnej twierdzeń w adaptacji metody badawczej można traktować także jako pewnego rodzaju wskaźnik jakości procesu tłumaczenia. Uzyskane wartości wskaźników mocy dyskryminacyjnej dla twierdzeń Skali Postaw Życiowych są satysfakcjonujące, w zdecydowanej większości wynoszą powyżej 0,40. Kilka twierdzeń koreluje z wymiarem, który tworzą na poziomie 0,28-0,39, a dwa twierdzenia na poziomie poniżej 0,10. W tych dwóch przypadkach warto zastanowić się nad modyfikacją treści pozycji testowych w dalszych ewentualnych pracach podejmowanych w kierunku udoskonalenia przedstawianej metody poprzez uwzględnienie w większym stopniu perspektywy emikalnej³⁵. Jest ich jednak na tyle mało (2 na 48), że mimo niewystarczającego poziomu mocy dyskryminacyjnej zostały przyjęte do opracowanej polskiej wersji LAP-R.

Istotne z punktu widzenia adaptacji kulturowej wyniki wskazują na podobieństwo w zakresie porównywanych aspektów trafności. Dalej przedstawione zostały parametry trafności teoretycznej (analizy czynnikowej z analizą struktury wewnętrznej testu, interkorelacje) oraz trafności kryterialnej (zewnętrznej).

W pierwszym rzędzie zaprezentowano wyniki analizy czynnikowej. Struktura czynnikowa twierdzeń skali LAP-R została przedstawiona w tabeli 1.

Uzyskane wyniki analizy czynnikowej wersji polskiej są satysfakcjonujące. W porównaniu z wynikami kanadyjskimi struktura czynnikowa jest analogiczna (pięcioczynnikowa struktura), chociaż opisana przez nieco niższe wskaźniki poziomu wartości własnych i wyjaśnianego procentu wariancji całkowitej (w wersji polskiej ogólna wariancja wyników to 40,5%, w wersji kanadyjskiej – prawie 47%).

³³ Obliczenia wykonane na wynikach dwóch grup: grupa polska (N całość = 600, N kobiety = 386 (64,3%), N mężczyźni = 214 (35,7%)), grupa kanadyjska (N całość = 750, N kobiety = 491 (65,5%), N mężczyźni = 259 (34,5%)) (G.T. Reker, *Life Attitude Profile – Revised (LAP-R). Manual...* op.cit., s. 42).

³⁴ Badania przeprowadzone w następujących warunkach: grupa polska (N = 63), odstęp pomiędzy badaniami – 2 tygodnie; grupa kanadyjska (N = 200), odstęp pomiędzy badaniami – 4-6 tygodni, *Ibidem*, s. 42).

³⁵ A. Jaworowska, T. Szustrowa, *Ogólne problemy ...*, op.cit., s. 64.

Tabela 1. Struktura czynnikowa twierdzeń skali LAP-R w badaniach polskich w zestawieniu z wynikami wersji oryginalnej

Czynniki	Wartość własna		% wariancji		% skumulowany	
	PL	CA	PL	CA	PL	CA
1	8,16	10,32	17,00	21,5	17,00	21,5
2	4,35	4,32	9,05	9,0	26,06	30,5
3	3,10	3,89	6,48	8,1	32,53	38,6
4	2,01	2,16	4,19	4,5	36,73	43,1
5	1,83	1,75	3,80	3,6	40,53	46,7

PL – wyniki grupy polskiej; CA – wyniki grupy kanadyjskiej

Twierdzenia tworzące każdy z pięciu czynników w zdecydowanej większości są takie same dla wersji polskiej i kanadyjskiej. Obliczone wielkości ładunków czynnikowych dla każdego z twierdzeń tworzących poszczególne czynniki w wersji polskiej są również podobne. O podobieństwie w rozumieniu badanej rzeczywistości postaw egzystencjalnych w obu kulturach świadczą także te twierdzenia, które na podstawie kryterium teoretycznego zostały przyjęte do innych wymiarów skali LAP-R, niż wykazała to analiza czynnikowa. Te różnice pomiędzy założeniami teoretycznymi a danymi empirycznymi także wskazują na dużą analogię w obu wersjach Skali. Podobieństwo wyników potwierdza założenia teoretyczne dotyczące perspektywy etikalnej w procedurze tworzenia polskich twierdzeń.

Interesujące są wyniki porównań obu wersji w zakresie podstawowych wielkości statystycznych – średnich i odchyłeń standardowych. Podstawowe charakterystyki psychometryczne wymiarów zawiera tabela 2.

Tabela 2. Średnie i odchylenia standardowe wymiarów skali LAP-R w badaniach polskich w całej grupie oraz średnie i odchylenia standardowe wersji oryginalnej

Wymiary	PL		CA	
	średnie	SD	średnie	SD
Cel	36,87	7,83	40,03	8,44
Spójność wewnętrzną	37,14	7,60	38,40	8,30
Akceptacja śmierci	35,76	9,23	36,13	9,45
Poszukiwanie celów	41,90	6,48	41,15	7,74
Kontrola życia	42,94	6,51	44,94	6,52
Pustka egzystencjalna	28,47	7,93	25,92	8,70
Osobowy sens	74,01	14,62	78,43	15,86
Równowaga postaw życiowych	82,35	26,90	92,47	31,18

PL – wyniki grupy polskiej; CA – wyniki grupy kanadyjskiej

W zakresie porównań podstawowych parametrów opisu statystycznego widoczne są różnice wskazujące na niższe wyniki w wersji polskiej w większości wymiarów, natomiast wyższe w wymiarze pustka egzystencjalna oraz poszukiwanie celów. Interesujące jest, że wielkości odchyłeń standardowych są niższe w wymiarach wersji polskiej niezależnie od tego, czy średnie są wyższe czy niższe.

Interkorelacje pomiędzy wymiarami w obu wersjach są podobne i potwierdzają teoretyczne założenia skali LAP-R. Analogiczna maczyca korelacji opisuje współzależności w całych grupach, jak i w grupach kobiet i mężczyzn.

Trafność zewnętrzna dotyczy porównania wyników uzyskanych w danej skali z wynikami uzyskanymi inną metodą, badającą tę samą badaną rzeczywistość. W przeprowadzonych badaniach adaptacyjnych wyniki uzyskane w skali LAP-R porównano z wynikami uzyskanymi w znanych testach egzystencjalnych – PIL i SONG. Uzyskane korelacje przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Współczynniki korelacji pomiędzy wynikami skali LAP-R a skalami PIL oraz SONG (r Pearsona)

Wymiary LAP-R	PIL		SONG
	PL	CA	PL
Cel	0,65**	0,75**	-0,09
Spójność wewnętrzna	0,61**	0,77**	-0,07
Akceptacja śmierci	0,10	0,16	-0,15
Poszukiwanie celów	-0,01	-0,11	0,59**
Kontrola życia	0,33**	0,67**	-0,02
Pustka egzystencjalna	-0,60**	-0,66**	0,50**
Osobowy sens	0,66**	0,82**	-0,08
Równowaga postaw życiowych	0,63**	0,81**	-0,36**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; PL – wyniki grupy polskiej; CA – wyniki grupy kanadyjskiej

Badania porównawcze przeprowadzone zostały na grupie 93 osób. Otrzymane korelacje są zgodne z założeniami teorii Frankla. Skala PIL koreluje z wymiarami cel, spójność wewnętrzna, kontrola życia (korelacja dodatnia) oraz ze skalą pustka egzystencjalna (korelacja ujemna), a także ze skalami złożonymi. Analogiczne korelacje, choć nieco wyższe, charakterystyczne są również dla badań kanadyjskich. Skala SONG ukazuje związek z wymiarami poszukiwanie celów oraz pustka egzystencjalna (korelacja dodatnia) oraz skali złożonej wskaźnik równowagi postaw życiowych (korelacja ujemna).

c) Równoważność funkcjonalna określana w obszarze podobieństwa przedmiotu badań i celu badań jest również wysoka. W podręczniku wersji polskiej została doprecyzowana perspektywa teoretyczna postaw egzystencjalnych jako składników budujących doświadczenie sensu życia. Głównym celem badań prowadzonych przy wykorzystaniu skali LAP-R i jej polskiej wersji Skali Postaw Życiowych jest zbadanie poziomu doświadczanego sensu życia oraz motywacji do jego osiągnięcia³⁶. Główny cel badań zostaje osiągnięty przez określenie poziomu intensywności postaw egzystencjalnych, budujących strukturę sensu życia. Badania mogą być przeprowadzane indywidualnie (wykorzystywane jako pomoc w ocenie funkcjonowania jednostki, np. w postępowaniu terapeutycznym) oraz grupowo (w porównawczych badaniach naukowych).

d) Równoważność tłumaczenia opisuje wierność tłumaczenia w aspekcie przyjętych założeń oraz zastosowanej procedury. W procedurze adaptacji skali LAP-R zastosowane zostało podejście etikalne, które podkreśla znaczenie elementów stałych, niezmiennych kulturowo. Przedmiotem badań nie jest wiedza o świecie czy umiejętności radzenia sobie w nim (jak np. w testach inteligencji czy zdolności) w większym stopniu uwarunkowana kulturowo, ale egzystencjalne postawy w stosunku do świata życia w ogólności i własnego istnienia. Można założyć, że badana rzeczywistość (kontekst kulturowy) jest wspólna

³⁶ G. T. Reker, *Life Attitude Profile – Revised (LAP-R). Manual...*, op.cit., s. 10.

dla warunków polskich i kanadyjskich, stąd przeprowadzona adaptacja bazuje na twierdzeniach etikalnych.

Przyjęcie takich założeń było właściwe ze względu na fakt, że badana problematyka jest w podobny sposób przeżywana i opisywana w kulturze północnoatlantyckiej (Europa, Ameryka Północna). Problematyka celów życiowych, dążeń ludzkich, stosunek do śmierci, pustka egzystencjalna – to problemy wspólne dla psychologii europejskiej i amerykańskiej³⁷. Na poziomie ogólnym kultura odnosi się do wszystkich członków grup, które tę kulturę tworzą i na tym poziomie problematyka sensu życia i postaw egzystencjalnych, tworzących doświadczenie sensu jest wspólna dla całej kultury Zachodu. Na poziomie bardziej szczegółowym ludzie należący do różnych grup w ramach każdej kultury w różnym stopniu reprezentują wyznawane wartości, przekonania czy wartości³⁸ i w tym zakresie widoczne są różnice, dotyczące odczuwanego poziomu realizacji wartości i oceny znaczenia własnego życia. Dotychczasowe badania wskazują na niższy poziom poczucia sensu, poczucia ukierunkowania celów w życiu, przy jednoczesnym wyższym poziomie odczuwania pustki egzystencjalnej w grupach polskich w porównaniu z wynikami uzyskiwanymi w badaniach amerykańskich³⁹. Uzyskane wyniki należy jednak traktować jako obciążone brakiem zastosowania procedur adaptacyjnych w polskich wersjach wykorzystywanych metod. Wspólne obszary porównań są widoczne także w zakresie badań klinicznych i terapii⁴⁰.

W adaptacji skali LAP-R do warunków polskich przeprowadzono rozbudowaną procedurę. Przedstawiała się ona następująco:

- 1) analiza założeń teoretycznych skali LAP-R (określenie podobieństwa kulturowego badanych konstruktów teoretycznych),
- 2) tłumaczenie twierdzeń z uwzględnieniem psychologicznej perspektywy koncepcji egzystencjalnej (wspólne tłumaczenie przez dwa zespoły w składzie: psycholog oraz psycholog i filolog angielski),
- 3) weryfikacja twierdzeń skali przez sędziów kompetentnych (dwóch psychologów),
- 4) weryfikacja językowa tłumaczonych twierdzeń – przetłumaczone twierdzenia były weryfikowane przez dwóch filologów angielskich niezależnie oceniających skalę oraz przez osobę dwujęzyczną (Polkę mieszkającą w Kanadzie),
- 5) badania eksperymentalne (sondażowe) na niewielkiej grupie badanych (55 osób) – wprowadziły potrzebę zmodyfikowania treści kilku twierdzeń,
- 6) badania główne stanowiące podstawę do adaptacji skali – opracowanie parametrów psychometrycznych polskiej wersji skali LAP-R (przeprowadzone na grupie 600 osób).

³⁷ V.E. Frankl, *Der Wille zum Sinn. Ausgewählte Vorträge über Logotherapie*, Verlag Hans Huber, Bern, Stuttgart, Wien 1982, s. 215; Frankl V.E., *Homo patiens...*, op.cit., s. 47; C.S. Hall, Lindzey G., *Teorie osobowości...*, op.cit., s. 433; G.M. Kenyon, *Philosophical foundations of existential meaning...*, op.cit., s. 25; P.K. Oleś, *Wprowadzenie do psychologii...*, op.cit., s. 322; G.T. Reker, K. Chamberlain *Introduction*, [w:] G.T. Reker, K. Chamberlain (eds), *Exploring Existential Meaning. Optimizing human development across the life span*. Sage Publication, Thousand Oaks, London, New Delhi 2000, s. 5; Pervin L.A., *Psychologia osobowości*, GWP, Gdańsk 2002, s. 231.

³⁸ D. Matsumoto, L. Juang, *Psychologia międzykulturowa...*, op.cit., s. 27

³⁹ K. Popielski, *Testy egzystencjalne...*, op.cit., s. 143.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 244; V.E. Frankl, *Psychoterapia dla każdego*, IW PAX, Warszawa 1978, s. 49-53; V.E. Frankl, *Homo patiens...* op.cit., s. 116; J. M. Dyck, *Cognitive Therapy and Logotherapy: Contrasting Views on Meaning*, "Journal of Cognitive Psychotherapy: An International Quarterly", vol. 1, 1987, s. 157.

- 7) badania weryfikacyjne – badanie stabilności bezwzględnej (przeprowadzone na grupie 63 osób) oraz trafności zewnętrznej (przeprowadzone na grupie 93 osób).

Zastosowana procedura uwzględnia istotne etapy w przeprowadzaniu adaptacji kulturowej metody badawczej. Kilkakrotne sprawdzanie i weryfikacja tłumaczeń było wynikiem ograniczonych możliwości – wykorzystania do adaptacji jedynie ostatecznej liczby 48 twierdzeń z oryginalnej wersji. Druga modyfikacja przeprowadzonej procedury w porównaniu z przytoczonym schematem dotyczy braku tłumaczenia odwrotnego, etap ten zastąpiony został dwukrotną weryfikacją tłumaczeń przeprowadzoną przez filologów angielskich oraz osobę mieszkającą na stałe w Kanadzie. Uzyskane parametry psychometryczne potwierdzają efektywność zastosowanej procedury.

e) Całą procedurę adaptacyjną od strony psychometrycznej przeprowadzono na grupie 600 mieszkańców południowo-wschodniej Polski. Badania odbywały się w latach 2006-2008. Były one przeprowadzone przez autora wersji polskiej grupowo lub indywidualnie, podobnie jak w opracowywaniu badań normalizacyjnych wersji oryginalnej⁴¹.

Do badań przyjęto kompletnie wypełnione kwestionariusze otrzymane od 600 osób: 386 kobiet (64,3% badanych) i 214 mężczyzn (35,7% badanych) w wieku od 18 do 59 lat. Średnia wieku wynosi 26 lat, przy odchyleniu standardowym $SD = 8,8$. Większość badanych to młodzi ludzie 18-24 lata (56,5%), badani w wieku 24-38 stanowią 30,7%, natomiast osoby w wieku powyżej 38 lat to 12,3%. Mieszkańcy wsi to 41,5% badanych, a 57% badanych to mieszkańcy miast. Osoby pracujące, aktywne zawodowo stanowią 41% badanej populacji, niepracujący lub uczący się to prawie 47%. W badanej grupie dominują osoby niezamężne; jest ich 62,5%, osoby posiadające rodzinę to około 27% badanych. Charakterystyka socjologiczna polskiej grupy adaptacyjnej wykazuje duże podobieństwo do analogicznej grupy w badaniach przy tworzeniu testu. Różnica polega na szerszej rozpiętości wiekowej badanej grupy w badaniach kanadyjskich⁴².

Wyniki uzyskane przez przedstawioną grupę stanowiły także podstawę do opracowania polskich norm. W wersji polskiej określono normy na skali stenowej, w wersji oryginalnej normy zostały stworzone w skali centylowej. Równoważność w tym zakresie nie jest pełna. Decyzja o wyborze skali stenowej była jednak uwarunkowana częstym wykorzystywaniem tej skali standaryzowanej w opracowywaniu norm innych testów w badaniach polskich.

PODSUMOWANIE

Uzyskane podobieństwo wyników wersji oryginalnej i polskiej potwierdza słuszność przyjętych założeń i wskazuje na analogiczny sposób rozumienia twierdzeń, a więc i przeżywania badanych odniesień (postaw egzystencjalnych). Jednocześnie występują pewne różnice pomiędzy porównywanymi wersjami w zakresie niektórych parametrów psychometrycznych.

Właściwości psychometryczne Skali Postaw Życiowych są wysokie i dają podstawę do stwierdzenia, że Skala jest wystarczająco dobrym narzędziem do prowadzenia badań naukowych jako metoda do badań porównawczych wewnątrz kulturowych. Przedstawiona ocena równoważności wersji polskiej i kanadyjskiej (oryginalnej), pomimo pewnych

⁴¹ G.T. Reker, *Life Attitude Profile – Revised (LAP-R). Manual...*, op.cit., s. 44.

⁴² *Ibidem*, s. 44.

nierównoważności, wskazuje także na zasadność stosowania skali Life Attitude Profile – Revised (LAP-R) jako narzędzia do badań międzykulturowych.

LITERATURA

- [1] AERA/APA/NCME, *Standardy dla testów stosowanych w psychologii i pedagogice*, GWP, Gdańsk, 2007.
- [2] Brzeziński J., *Metodologia badań psychologicznych*, WN PWN, Warszawa, 2004.
- [3] Guilford J.P., *Teoria testów psychologicznych*, [w:] *Trafność i rzetelność testów psychologicznych. Wybór tekstów*, red. J. Brzeziński, GWP, Gdańsk, 2005.
- [4] Brzeziński J., Hornowska E., *Adaptacja kulturowa testów psychologicznych*, [w:] J. Strelau, *Psychologia. Podręcznik akademicki*, GWP, Gdańsk, 2003.
- [5] Drwal R.Ł., *Problemy kulturowej adaptacji kwestionariuszy osobowości*, [w:] *Kulturowa adaptacja testów*, red. A. Ciechanowicz PTP, Warszawa 1990.
- [6] Drwal R.Ł., *Adaptacja kwestionariuszy osobowości*, WN PWN, Warszawa 1995.
- [7] Dyck J.M., *Cognitive Therapy and Logotherapy: Contrasting Views on Meaning*, „Journal of Cognitive Psychotherapy: An International Quarterly”, vol. 1, 1987. s. 155-169.
- [8] Frankl V.E., *Psychoterapia dla każdego*, IW PAX, Warszawa 1978.
- [9] Frankl V.E., *Nieświadomiony Bóg*, IW PAX, Warszawa 1978.
- [10] Frankl V.E., *Der Mensch vor der Frage nach dem Sinn. Eine Auswahl aus dem Gesamtwerk*, Munchen, Zurich 1980.
- [11] Frankl V.E., *Der Wille zum Sinn. Ausgewählte Vorträge über Logotherapie*, Verlag Hans Huber, Bern, Stuttgart, Wien 1982.
- [12] Frankl V.E., *Homo patiens*, IW PAX, Warszawa 1984.
- [13] Hall C.S., Lindzey G., *Teorie osobowości*, PWN, Warszawa 1990.
- [14] Hofstede G., *Kultury i organizacje*, PWE, Warszawa 2000.
- [15] Hornowska E., *Testy psychologiczne. Teoria i praktyka*, WN Scholar, Warszawa 2007.
- [16] Hornowska E., Paluchowski W.J., *Kulturowa adaptacja testów psychologicznych*, [w:] *Metodologia badań psychologicznych*, red. J. Brzeziński, *Wybór tekstów*, PWN, Warszawa 2004.
- [17] Jaworowska A., Szustrowa T., *Ogólne problemy kulturowej adaptacji testów*, [w:] *Kulturowa adaptacja testów*, red. A. Ciechanowicz, PTP, Warszawa 1990.
- [18] Kenyon G.M., *Philosophical foundations of existential meaning*, [w:] G.T. Reker, K. Chamberlain (eds), *Exploring Existential Meaning. Optimizing human development across the life span*, Sage Publication, Thousand Oaks, London, New Delhi 2000.
- [19] Klamut R., *Skala Postaw Życiowych - polska adaptacja skali Life Attitude Profile – Revised G. T. Reker* (2009, w druku)
- [20] Klamut R., *Charakterystyka psychometryczna Skali Postaw Życiowych – polskiej wersji skali LAP-R G. Reker* (2009, w druku).
- [21] Lukas 1987.
- [22] Matsumoto D., Juang L., *Psychologia międzykulturowa*, GWP, Gdańsk 2007.
- [23] Oleś P.K., *Wprowadzenie do psychologii*, WN Scholar, Warszawa 2003.
- [24] Pervin L.A., *Psychologia osobowości*, GWP, Gdańsk 2002.
- [25] Popielski K., *Testy egzystencjalne: metody badania frustracji egzystencjalnej i nerwicy noogenicznej*, [w:] K. Popielski (red.), *Człowiek – pytanie otwarte*, RW KUL, Lublin 1987, s. 237-263.
- [26] Reker G.T., Cousins J.B., *Factor structure, construct validity and reliability of the Seeking of Noetic Goals (SONG) and the Purpose-in-Life (PIL) tests*, „Journal of Clinical Psychology”, 35, 1979. s. 85-91.
- [27] Reker G.T., Peacock E.J., *The Life Attitude Profile (LAP): A multidimensional instrument for assessing attitudes toward life*, „Canadian Journal of Behavioural Science”, 13, 1981, s. 164-273.

- [28] Reker G.T., Wong P.T.P., *Aging as an individual process: Toward a theory of personal meaning*, [w:] J.E. Birren, V.L. Bengtson (eds), *Emergent theories of aging*. Springer Publishing, New York 1988. s. 214-246.
- [29] Reker G.T., *Life Attitude Profile – Revised (LAP-R). Manual*, Students Psychologists Press, Peterborough, Ontario 1992.
- [30] Reker G.T., Chamberlain K., *Introduction*, [w:] G.T. Reker, K. Chamberlain (eds), *Exploring Existential Meaning. Optimizing human development across the life span*, Sage Publication, Thousand Oaks, London, New Delhi 2000.
- [31] Reker G.T., *Theoretical perspective, dimensions, and measurement of existential meaning*, [w:] G.T. Reker, K. Chamberlain (eds), *Exploring Existential Meaning. Optimizing human development across the life span*, Sage Publication, Thousand Oaks, London, New Delhi 2000.

LIFE ATTITUDE PROFILE – REVISED (LAP-R) AS A METHOD OF A CROSS CULTURAL RESEARCH

Summary

The article shows a characteristics of the Life Attitude Profile – Revised (LAP-R) in a perspective of cultural adaptation to the Polish culture. The LAP-R is a method of existential psychology. It studies the psychological meaning of life as a multidimensional structure composed of basic attitudes of life. The article depicts a procedure used of the adaptation and the parameters appeared an equivalence to both versions (the Polish and the Canadian – original). This equivalence allows to use the LAP-R as a method in cross-cultural comparison study.

Złożono w redakcji w czerwcu 2009 r.